МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ
НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ ПАМ'ЯТКООХОРОННИХ ДОСЛІДЖЕНЬ
04086, м. Київ, тел. (044) 468-01-92
вул. Петропавлівська, 15 факс (044) 288-54-43

ПАСПОРТ

ПАМ'ЯТКИ МІСТОБУДУВАННЯ, АРХІТЕКТУРИ НАЦІОНАЛЬНОГО ЗНАЧЕННЯ

Вал і рови Васильківського укріплення Київської фортеці

м. Київ, між вулицями Чигоріна, Перспективною та Щорса

Київ – 2012

ПАСПОРТ

об'єкта культурної спадщини

Вали і рови Васильківського укріплення Київської фортеці
(найменування об'єкта)

вид	тип	категорія пам'ятки
містобудування, архітектури	споруда	національного значення

1. Дата утворення об'єкта:

1832-1839 рр.

2. Місцезнаходження об'єкта:

м. Київ, Печерський район, між вулицями Чигоріна, Перспективною та Щорса.

3. Охоронний № пам'ятки:

260070-Н.

4. Дати і № рішень, відповідно до яких об'єкт узято на державний облік та визначено категорію пам'ятки:

Постанова Кабінету Міністрів України від 10.10.2012 р. №929.

5. Наявність охоронних дощок, охоронних знаків, інших інформаційних написів, позначок:

Відсутні.

6. Власник:

Територія пам'ятки знаходиться у державній, комунальній та приватній власності.

7. Користувач:

Територія пам'ятки частково знаходиться в користуванні державних установ, а також частково у комунальній та приватній власності.

8. Охоронний договір:

Охоронний договір не укладено

9. Функціональне використання:

сучасне	первісне	інші (протягом часу існування об'єкта)
міська забудова та військова частина	оборонні споруди	міська забудова, військові частини

10. Історичні дані про об'єкт:

Васильківське укріплення зведене протягом 1831-1844 рр. на південному заході Печерської височини. З цього укріплення почалося будівництво Головної (Нової) Київської фортеці. Споруджено за проектом К. Оппермана як самостійний фортифікаційний комплекс у системі фортеці на місці проходження траси ретраншементу другої половини XVII-XVIII ст. із включенням до внутрішнього подвір'я Тюремного замку початку XIX ст. Будівельні роботи здійснювалися 1831-1836 рр. під керівництвом військового інженера І. Жеванова, 1837-1849 рр. – генерал-майора О. Фреймана.

Зіркоподібну у плані форму укріплення (так званої тенальної системи) складали головний вал у вигляді тенальних фронтів і центральний равелін з цегляним капоніром (не збереглися) для обстрілу зовнішніх ровів. Перед головним валом і равеліном розташовувався

сухий рів, прикритий шлях з гласисом. Земляні вали заввишки близько 10 м у чотирьох вихідних кутах мали цегляні на гранітних цоколях ескарпи (не збереглися). Під час ремонту 1852-1855 рр. внутрішні поверхи бруствера було облицьовано цеглою. Горжовий (тильний) бік укріплення складався з двох круглих і центральної напівкруглої веж-казарм, з'єднаних цегляною оборонною стіною з трьома брамами. З території укріплення у зовнішній рів вело п'ять потерн (не збереглися), розташованих у кутах головного валу і біля круглих веж. Укріплення було розраховано на гарнізон чисельністю 3000 осіб, 205 гармат, 1501 рушницю. Збереглися усі три вежі (у перебудованому вигляді), частина горжової стіни, фрагмент равелінного і значна частина головного валу, а також Тюремний замок. З 1839 р. окремі казарми укріплення використовувалися військовим госпіталем, з 1863 р. – для утримання в'язнів, 1868-1877 рр. – розміщення військововиправної роти. Після 1897 р. пристосовано під склади, бійниці зовнішніх фасадів веж замінено вікнами.

11. Відомості про сучасний стан об'єкта:

Розташування об'єкта і його роль у навколишньому середовищі	Вали і рови Васильківського укріплення Київської фортеці розташовано у Печерському районі м. Києва.
Ландшафт	Місце розташування укріплення – на південному заході Печерської височини. Територія Правобережної частини міста Києва являє собою підвищену платоподібну лесову рівнину, розчленовану ярами та балками, долинами невеликих річок. Територія, на якій розташовано об'єкт, має складний рельєф.
Опис об'єкта	Пам'ятка є унікальним витвором фортифікаційного мистецтва – укріпленням тенальної системи. На теперішній час представлена наступними елементами різної ступені збереженості: 1. 1-й фронт; 2. 2-й фронт; 3. 3-й фронт; 4. центральний равелін.
Перебудови, втрати й історичні нашарування	Протягом існування земляних укріплень були частково втрачені елементи фронтів, а також повністю зруйновано лівий фас центрального равеліну.
Наявність творів мистецтва та їх опис	Твори мистецтва не виявлені.
Опис території об'єкта	Головний вал укріплення складався з трьох тенальних фронтів, що були безперервно поєднанні між собою. Нумерація фронтів розпочато з боку вежі №2. При обстеженні валу, що поєднує вежу №2 та 1-й фронт насип зафіксовано у задовільному стані. Слід відмітити, що фотофіксацію даного відрізку можлива лише із зовнішнього боку, через розташування за ним частини Внутрішніх військ МВС України. Лівий фас **1-го фронту** знаходиться у задовільному стані, його також було обстежено із зовнішнього боку через вищезгадану причину. Правий фас фронту також знаходиться у задовільному стані, але слід відзначити, що на другій половині правого фасу на вершині валу розміщено бетонну огорожу. За огорожею розташовано недобудовані висококоповерхівки, які стоять одразу за валами правого фасу 1-го фронту та лівого фасу 2-го фронту. Обстежити внутрішній бік валів з боку будівництва не уявляється можливим. Лівий фас **2-го фронту** видно лише здалеку з вул. Перспективної. Між вулицею та валом розташовані підприємство «Київенерго» та гаражний кооператив. Визначити стан збереженості

	укріплень не виявляється можливим. Але через розташування на вершині валу бетонної огорожі, гаражів перед валом та наявність будівництва за укріпленням дає нам підставу визначати стан як аварійний. Правий фас фронту оглянуто приблизно на 50%. Першу половину, що ближче до вхідного кута дослідити неможливо, оскільки із зовнішнього боку заважає гаражний кооператив, а із внутрішнього боку розташовується вищезгадана військова частина. Інша половина була обстежена та зафіксована лише з внутрішнього боку. Оскільки із зовнішнього заважає забудова. Огляд другої половини дозволяє оцінювати стан даної ділянки валу як задовільний. Лівий фас **3-го фронту** обстежено лише з внутрішнього боку, із зовнішнього заважає забудова. Стан даного фасу оцінено як задовільний. Правий фас фронту можна оцінювати частково задовільно, а частково у аварійному стані, посередині його перерізано дорогою. Перша частина, що ближче до вхідного кута знаходиться у задовільному стані, зовні її заставлено приватними гаражами. Друга частина знаходиться у аварійному стані. Із зовнішнього боку її також заставлено приватними гаражами, частково врізаними у вал. А з внутрішнього боку проводиться будівництвом висикоповерхівки (житлового будинку з офісними приміщеннями та підземним паркінгом по вул. Щорса, 36-в). Отже обстеження та фіксація внутрішнього боку неможлива. Частина валу, що поєднує 3-й фронт з вежею №3 майже повністю зруйновано, особливо вищезгаданим будівництвом висикоповерхівки. З його зовнішньої сторони залишки валу закриті цегляною підпірною стіною, а з внутрішнього боку доступ закрито через будівництво. Також слід відзначити, що вал не поєднується з круглою вежею №3, доступ до цього відрізку неможливий через розташування на даній території частини внутрішніх військ МВС України. Також зафіксовано частину правого фасу **центрального равеліну** перед другим фронтом. Обстежено лише зовнішній бік, з внутрішнього боку розташовується гаражний кооператив, гаражі якого врізані у вал. Лівий фас равеліну не зберігся.
Загальна оцінка технічного стану об'єкта, дата, № акта технічного стану	Оцінка технічного стану пам'ятки не проводилась.
Наявність інженерних мереж та інженерного обладнання	Інженерні мережі та обладнання представлені наступними складовими: водогін, лінії електрокабелів, телефонного зв'язку тощо.
Дата і № довідки про майнову цінність об'єкта, найменування організації, яка провела оцінку, вартість в гривнях	Майнова цінність не визначена.

12. Перелік складових (для комплексу (ансамблю), визначного місця):

-

13. Територія об'єкта:

Площа	Не визначена
Опис меж території об’єкта	Укріплення розташоване на південному заході Печерської височини між вулицями Чигоріна, Перспективною та Щорса.

14. Оцінка антропологічної, археологічної, естетичної, етнографічної, історичної, мистецької, наукової чи художньої цінності об’єкта:

Якості об’єкта, завдяки яким він набуває культурної цінності як пам’ятка	Керуючись п. 10 (об’єкти культурної спадщини національного значення) «Порядку визначення категорій пам’яток для занесення об’єктів культурної спадщини до Державного реєстру нерухомих пам’яток України», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 27.11.2001 р. №1760, можна зробити такі висновки: - об’єкт відповідає критерію автентичності, тобто в певній мірі зберіг своє розпланування, характер, композиційні та архітектурні компоненти, частково матеріально-технічну структуру та історичні нашарування, а також певну роль у навколишньому середовищі; - справив значний вплив на розвиток культури, архітектури, містобудування та мистецтва країни; - безпосередньо пов’язаний з історичними подіями, життям і діяльністю видатних людей; - репрезентує шедевр творчого генія, став етапним твором видатних архітекторів та військових фортифікаторів. Таким чином предметом охорони об’єкта може бути визначено: - загальну розпланувальну структуру споруди; - архітектурні та історичні складові споруди; - об’ємно-просторову композицію споруди.

15. Зони охорони пам’ятки:

Організація-розробник науково-проектної документації	Зони охорони пам’ятки не визначені
Дата розроблення науково-проектної документації	_
Дата і номер документа про затвердження науково-проектної документації	_
Короткий опис меж зон охорони із зазначенням площі кожної зони	_

16. Наявність науково-дослідної та науково-проектної документації на об’єкт:

Найменування документації	Рік розроблення	Автор (організація)	Місце зберігання, інв. №
Науково-проектна документація не розроблялася	-	-	-

17. Дослідницькі й реставраційні роботи на об’єкті:

Найменування робіт	Рік проведення	Замовник	Виконавець	Підрядна організація
Дослідницькі й реставраційні роботи не проводилися	-	-	-	-

Основні джерела відомостей про об’єкт:

Археологічні матеріали	-
Іконографічні матеріали	-
Архівні матеріали	1. ЦДІАК, ф. 1434, оп. 1, с. 36, арк. 20. 2. ЦДІАК, ф. 1434, оп. 1, с. 37, арк. 2. 3. ЦДІАК, ф. 1434, оп. 1, с. 39, арк. 17. 4. ЦДІАК, ф. 1434, оп. 1, с. 40, арк. 41.
Бібліографічні матеріали	1. Вечерський В. В. Фортеці й замки України. – К.: , 2011. – 664 с.; 619 іл. – Бібліогр.: с. 629-649. (Науково-дослідний інститут пам’яткоохоронних досліджень). 2. Звід пам’яток історії та культури України. Київ. Книга І, ч. І. А-Л. – Київ, 1999. 3. Історико-містобудівні дослідження Києва / За ред. Вечерського В. В.; Відп. за вип. Сердюк О. М. – К.: Фенікс, 2011. – 454 с.; 147 іл. – Бібліогр.: с. 244-277. (Науково-дослідний інститут пам’яткоохоронних досліджень). 4. Лаврський альманах: Києво-Печерська лавра в контексті української історії та культури: Зб. наук. праць. Вип. 21, спецвипуск 8: Печерська фортеця та Київський Арсенал: нові дослідження / Ред. рада: В.М. Колпакова (відп. ред.) та ін. – К.: Фенікс, НКПІКЗ, 2008. – 192 с. 5. Осадчий Р. М., Черновол С. Є. Земляні укріплення Київської фортеці XVIII – XIX ст. Проблеми охорони і збереження пам’ятки // Могилянські читання 2010 року: Зб. наук. пр.: Проблеми збереження та вивчення музейних пам’яток. Сучасний стан, новітні технології, перспективи / Національний Києво-Печерський історико-культурний заповідник; Ред. рада: В. М. Колпакова (відп. ред.) та ін. – К., 2011. – 664 с. 6. Осадчий Р. М., Черновол С. Є. Методика дослідження та інвентаризація земляних укріплень Київської фортеці // Праці Науково-дослідного інституту пам’яткоохоронних досліджень / Випуск 6. – Вінниця: ДП «Державна картографічна фабрика», 2011. – 576 с.: рис., табл., фото. 7. Рибакова М. О. Невідомі та маловідомі сторінки історії Києва. – К.: «Кий», 1997. – 374 с. 8. Ситкарева О. В. Киевская крепость XVIII – XIX вв. – К.: Национальный Киево-Печерский историко-культурный заповедник, 1997. – с., ил.

19. До паспорта додаються графічні матеріали та фотофіксація:

Найменування	Кількість	Дата виконання	Виконавець
План Васильківського укріплення Київської фортеці, з позначенням споруд та земляних укріплень	1	2011 р.	Попельницький О. О.
План-схема укріплень Київської фортеці з позначенням Васильківського укріплення	1	-	-
План-схема укріплень Київської фортеці в структурі сучасного міста з позначенням Васильківського укріплення	1	-	-
Фрагмент німецького плану Києва 1918 р. з позначенням Васильківського укріплення	1	-	-
Німецька аерофотозйомка 1943 р.	1	1943 р.	-
Фото фрагментів	5	2010-2011 рр.	Черновол С. Є. Осадчий Р. М.

Паспорт склав:

Посада та назва організації	Спеціальність, кваліфікаційний рівень	Прізвище, ініціали	Підпис	Дата складання
старший науковий співробітник НДІ пам'яткоохоронних досліджень	магістр історії	Черновол С. Є.		2012 р.

Директор
Департаменту культурної спадщини
та культурних цінностей
Міністерства культури України **А. М. Вінграновський**

(ініціали, прізвище, підпис, печатка)

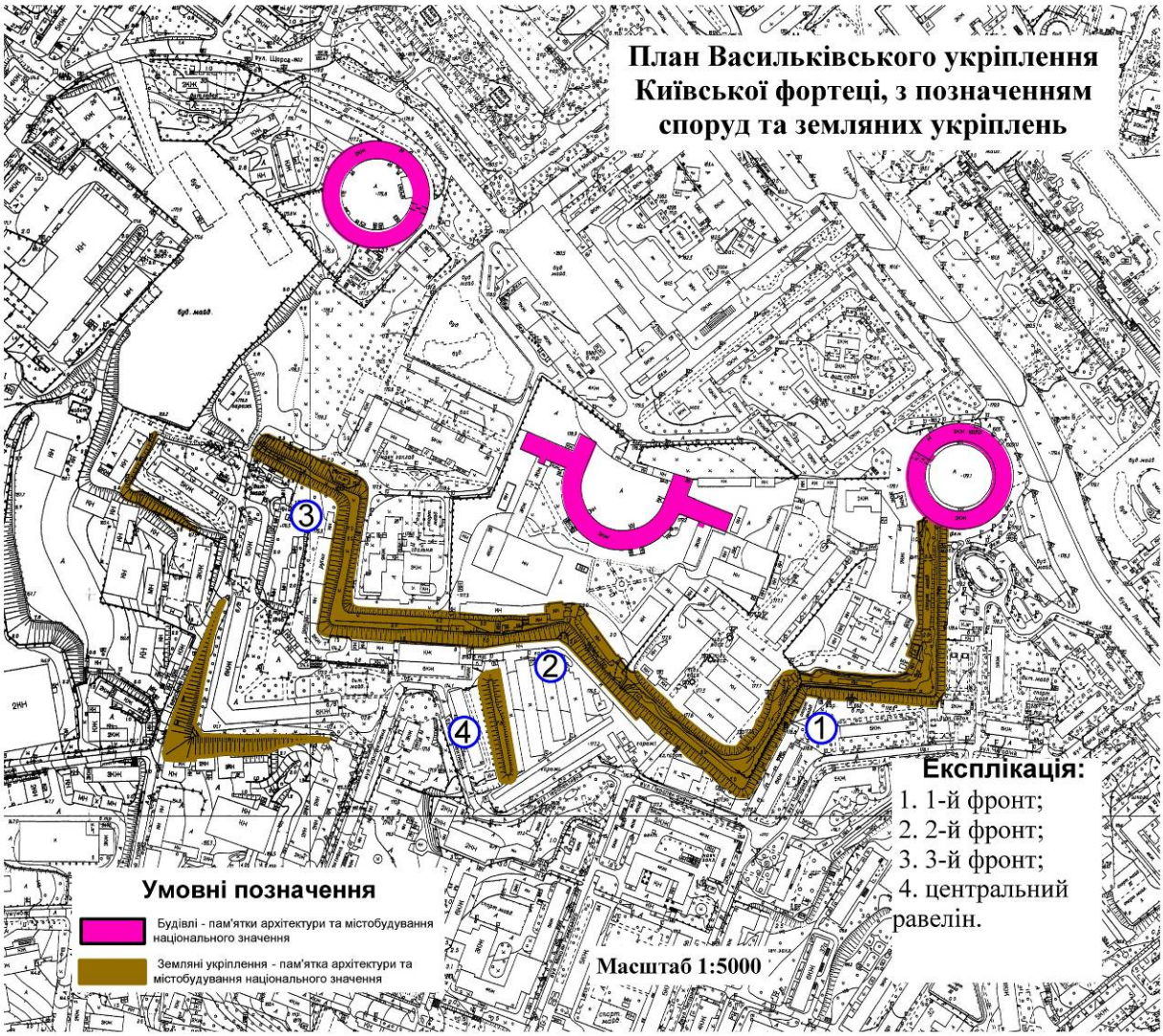
План Васильківського укріплення Київської фортеці, з позначенням споруд та земляних укріплень
Експлікація:
1. 1-й фронт;
2. 2-й фронт;
3. 3-й фронт;
4. центральний равелін.
Умовні позначення
Будівлі - пам'ятки архітектури та містобудування національного значення
Земляні укріплення - пам'ятка архітектури та містобудування національного значення
Масштаб 1:5000

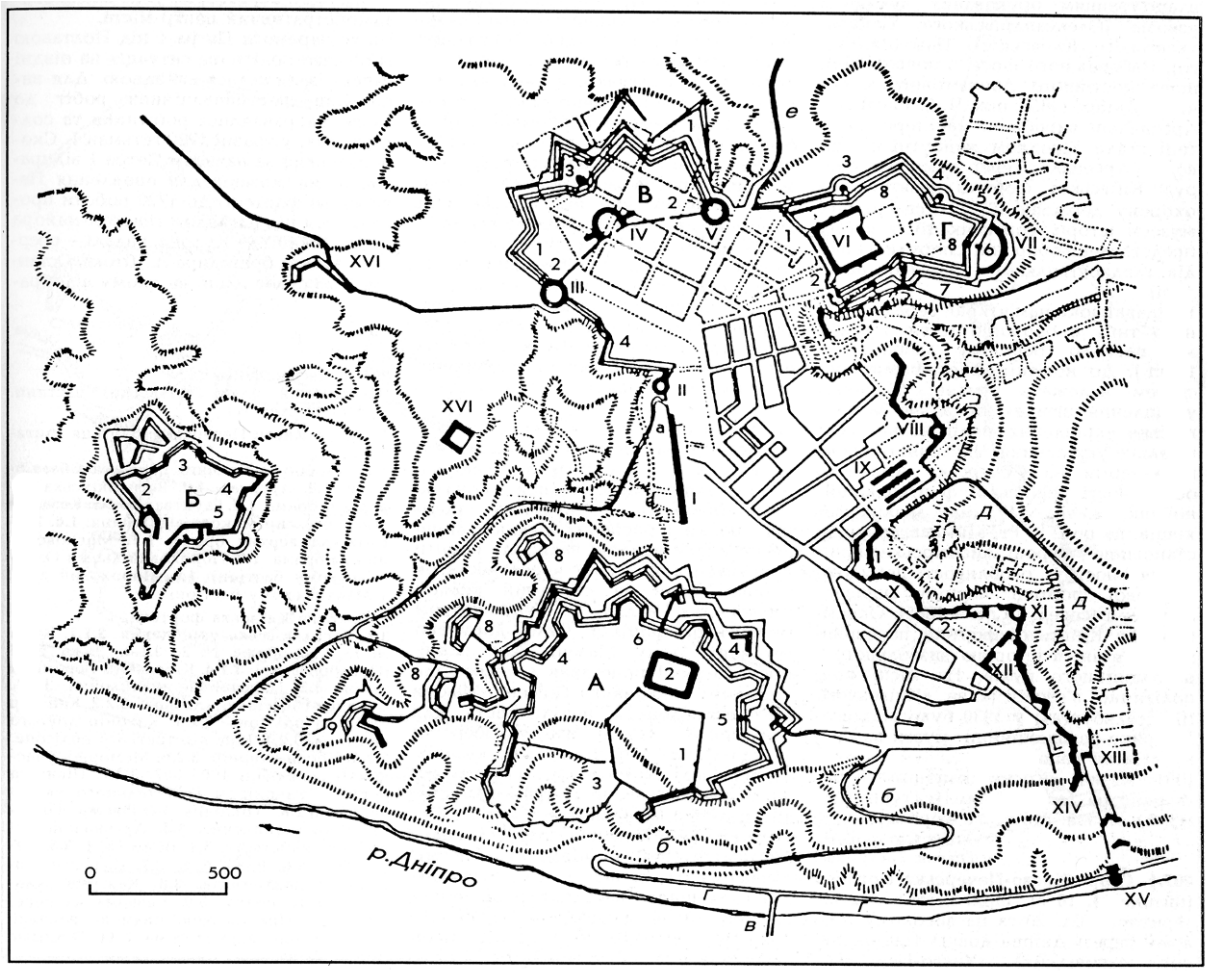

План-схема укріплень Київської фортеці з позначенням Васильківського укріплення.

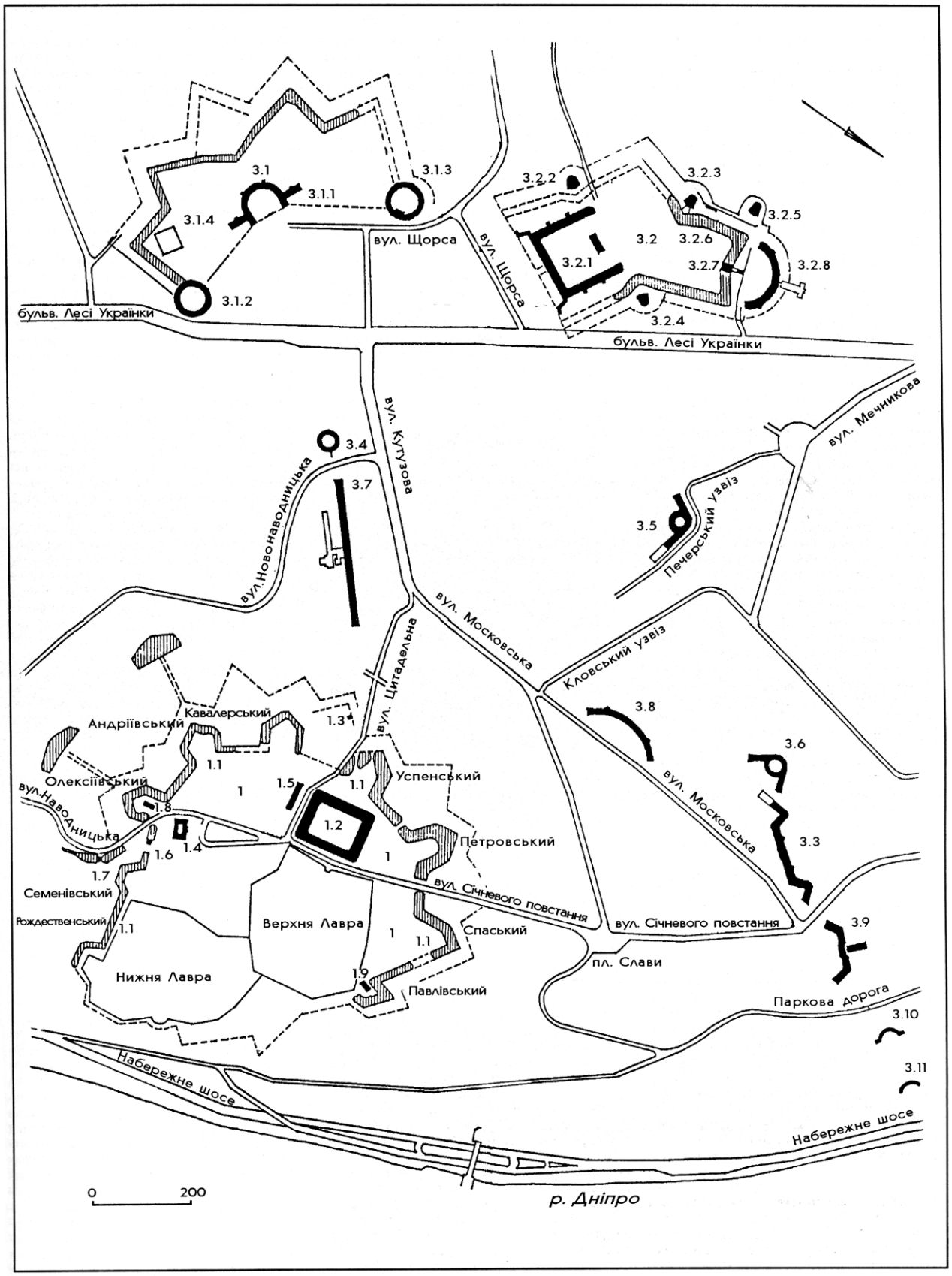

План-схема укріплень Київської фортеці в структурі сучасного міста з позначенням Васильківського укріплення.

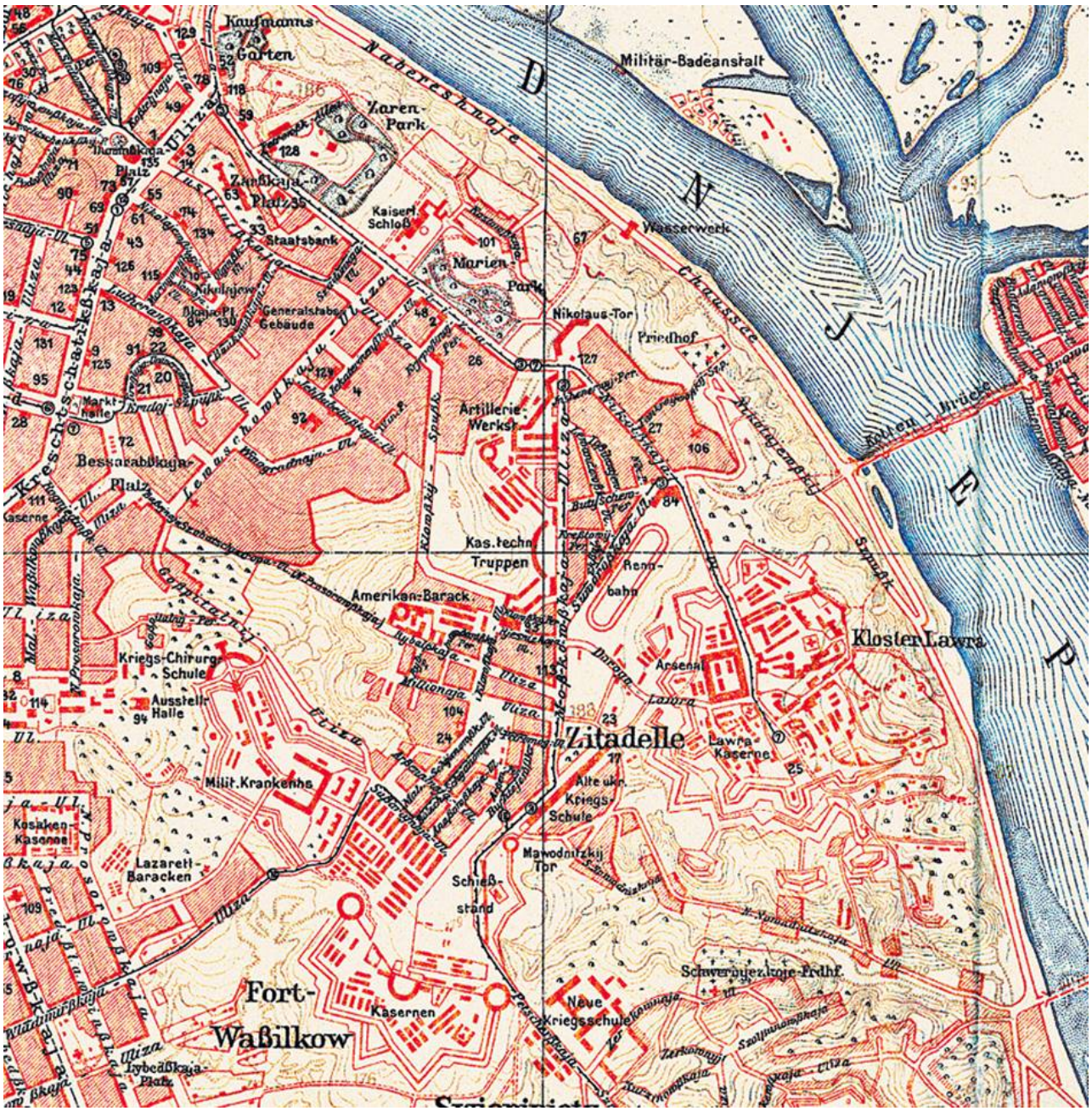

Фрагмент німецького плану Києва 1918 р. з позначенням Васильківського укріплення.

Німецька аерофотозйомка 1943 р.

Фото 1. Залишки валу, що поєднує 3-й фронт з вежею №3, вид із зовнішнього боку.

Фото 2. Лівий фас 3-го фронту, вид з внутрішнього боку.

Фото 3. Вал, що поєднує Вежу №2 та 1-й фронт, вид із зовнішнього боку.

Фото 4. Правий фас 1-го фронту, вид із зовнішнього боку.

Фото 5. Лівий фас 2-го фронту, вид із зовнішнього боку.